

ІНКЛЮЗИВНЕ ОСВІТНЄ СЕРЕДОВИЩЕ ЯК ІНДИВІДУАЛЬНА ТРАЄКТОРІЯ ОСОБИСТІСНОГО ЗРОСТАННЯ ПІДЛІТКІВ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

Hubar Olha,
Ph.D., Associate Professor
Poltava National Pedagogical University named V.G. Korolenko

Одним із пріоритетних завдань Нової Української школи (НУШ – далі) є формування інклюзивного освітнього середовища. Центральним реформаційним процесом вітчизняної системи шкільної освіти є упровадження інклюзивного навчання, передумови якого були закладені ще у 2011 році постановою Кабміну України № 872 «Порядок організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах», що спонукала до активного розвитку в українському освітньому просторі інклюзивної освіти як альтернативи системі спеціальної освіти, остаточне запровадження якої відбувалося відповідно до постанови «Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти» № 957 від 15.09.2021 року, яке введено в дію від 1.01.2022 року.

Інклюзивне навчання – це комплексний процес забезпечення рівного доступу до якісної освіти дітям з особливими освітніми потребами (далі ООП) шляхом організації їх навчання у загальноосвітніх навчальних закладах на основі застосування особистісно орієнтованих методів навчання з урахуванням індивідуальних особливостей навчально-пізнавальної діяльності таких дітей [1].

В основу інклюзивної освіти покладена ідеологія, яка виключає будь-яку дискримінацію учнів, в той же час створює відповідні умови для отримання якісної освіти. Тобто, інклюзивна освіта передбачає навчання й виховання дітей з ООП у загальноосвітньому закладі, де створені відповідні умови для забезпечення максимальної ефективності навчального процесу, а їх відмінності є джерелом навчального досвіду для усіх учасників навчального процесу.

НУШ як новий етап у розвитку шкільної освіти пов'язаний з упровадженням компетентнісного підходу до формування змісту та організації навчального процесу.

В Державному стандарті базової і повної загальної середньої освіти [2], визначені ключові компетентності здобувачів освіти, які виокремлені на засадах особистісно зорієнтованого, компетентнісного і діяльнісного підходів, що реалізуються в освітніх галузях і відображаються в результативних складових змісту базової і повної загальної середньої освіти. При цьому особистісно зорієнтований підхід до навчання забезпечує розвиток академічних, соціокультурних, соціально-психологічних та інших здібностей учнів. Компетентнісний підхід сприяє формуванню ключових і предметних компетентностей.

В умовах НУШ створення інклюзивного освітнього середовища розглядається нами як специфічне середовище закладу освіти, що передбачає врахування та реалізацію індивідуальних потреб всіх учасників освітнього процесу, спрямоване на забезпечення сприятливих умов для навчання, формування базових і предметних компетенцій, особистісного розвитку учнів з ООП, так і учнів без особливостей.

Підлітковий вік є періодом значних змін у житті дитини (від 10 до 19 років, за визначенням ООН), як стрімких фізіологічних, психологічних, соціальних змін, так і соціально-культурних. Психологічні особливості розвитку підлітків є граничний між дитинством і отроцтвом період. Провідного значення набувають проблеми незалежності й усвідомлення себе, інтерес до власного тіла, однолітків, їх цінностей, моделей поведінки. Саме на межі переходу від молодшого шкільного до підліткового віку вирішуються специфічні завдання особистісного розвитку і дорослішання людини, засвоєння культурних цінностей, що визначають життєві переваги.

Зміни, що відбуваються з підлітками, віддзеркалюються в їх навчальній діяльності, поведінці, комунікації, а саме: навчальна діяльність набуває змісту як діяльність із саморозвитку і самоудосконалення; сфера спілкування з однолітками стає «особливою формою життя підлітка» і виступає як діяльність з встановлення близьких стосунків в колективі; дорослішання – специфічна форма самосвідомості, соціальна за своєю природою, що проявляється в «почутті дорослості»; оволодіння етичними нормами поведінки. Все вище назване вказує на новий етап в становленні самосвідомості підлітків.

Оскільки, одним із пріоритетних завдань НУШ є формування інклюзивного освітнього середовища, то це система освітніх послуг, що ґрунтується на принципі забезпечення основного права дітей на освіту та права здобувати її за місцем проживання, що передбачає навчання дитини з ООП в умовах загальноосвітнього закладу. Враховуючи необхідність НУШ забезпечити рівний доступ дітям з ООП до загальноосвітніх навчальних закладів через організацію інклюзивного навчального середовища, яке передбачає :

- створення позитивної атмосфери у спільному навчанні учнів з ООП й усіх учасників освітнього процесу;
- командний підхід у процесі реалізації освітніх завдань;
- індивідуалізація освітнього процесу й реалізацію індивідуальних навчальних планів;
- адаптація та модифікація наявних спеціальних навчальних матеріалів, допоміжних пристроїв, інформаційно-комунікаційних технологій;
- підготовка педагогів до супроводу й підтримки з метою соціалізації й розвитку кожного учня в умовах закладу освіти;
- ефективне залучення членів родинив освітній процес з інклюзивними формами навчання.

«Інклюзивне навчальне середовище основної школи» це відкрита система можливостей та ресурсів для розвитку й саморозвитку всіх суб'єктів освітнього процесу, котра забезпечує формування у школярів низки компетентностей,

визначених програмою навчальних предметів основної школи, та їх успішну соціалізацію. З позиції дидактики виокремлено такі *компоненти інклюзивного навчального середовища основної школи: просторово-предметний компонент* (шкільний кампус); *суб'єктно-ресурсний компонент* (кадрові ресурси); *змістово-цільовий компонент*; *процесуально-технологічний компонент*; *інформаційно-дидактичний компонент*.

Підкреслимо, що такий компонентно-структурний склад у повній мірі відображає дидактичну суть інклюзивного навчального середовища основної школи – мету, суб'єкти освітнього процесу, зміст, форми, методи, засоби навчання, педагогічні й освітньо-управлінські технології. Для того, щоб освітнє середовище могло забезпечити можливість інклюзивної практики, воно повинно мати наступні ознаки:

- гнучкість, готовність до змін;
- мобільність і ефективність управління;
- переважання гуманістичних цінностей;
- індивідуалізація освітнього процесу, врахування можливостей і потреб кожного учня;
- наявність ресурсів для реалізації індивідуального освітнього маршруту.

Навчальне середовище школи трактується (М. Балабан, Ю. Бойчук, С. Єфімова, А. Колупаєва, З. Шевців, І. Ярмошук), як штучно сформоване середовище, функціонально-структурні компоненти (суб'єктно-ресурсний, матеріально-технічний, дидактичний, технологічний, емоційно-комфортний тощо) якого сприяють досягненню цілей освітнього процесу.

Дане середовище є педагогічною системою, котра об'єднує в собі усі освітні ресурси, засоби управління навчальним процесом, методи і педагогічні технології, спрямовані на формування інтелектуально-розвиненої соціально-значущої творчої особистості кожного учня, що вчиться ефективно функціонувати в соціумі [3].

Взаємовплив учасників освітнього процесу дає змогу створити чіткий алгоритм у процесі реалізації інклюзивних освітніх практик, надає їм логічності, цілісності та безперервності, сприяючи таким чином на педагогів та фахівців, а саме: вчителі інклюзивних класів краще розуміють індивідуальні особливості учнів; вчителі оволодівають різноманітними педагогічними методиками, що сприяє ефективному розвитку дітей з урахуванням їх індивідуальності; спеціалісти (медики, педагоги спеціального профілю) сприймають дітей цілісно, дивляться на життєві ситуації очима дітей, що забезпечує досягнення головної мети інклюзивної освіти – залучення кожного учня в загальноосвітню систему та формування «ключових компетентностей».

Відтак, інклюзивне навчальне середовище НУШ можна представити у вигляді динамічної багатокомпонентної моделі, яка включає суб'єктів освітнього процесу, ресурси, сукупність дидактичного інструментарію, процеси функціонування, спрямовані на забезпечення підвищення ефективності навчання предметів, підготовки школярів до життєдіяльності у соціумі, до освіти упродовж усього життя.

Підлітковий шкільний вік, як один з етапів становлення особистості, в якому важливу роль відіграє суспільне середовище, основним серед яких залишається школа. На перший план виходить спілкування з однолітками, що є джерелом розвитку підлітків у якому вони вчаться будувати стосунки та аналізувати себе. Разом з самостійністю мислення розвивається і підліткова критичність. З'являється інтерес до власної особи, самостійність у вирішенні завдань, активність в соціальному житті.

Оскільки саме у спілкуванні формуються основні новоутворення даного вікового періоду (виникнення самосвідомості, переосмислення цінностей, засвоєння соціальних норм), основним його джерелом залишається школа, та основні учасники освітнього процесу. Особистісне зростання зумовлене безліччю зовнішніх і внутрішніх детермінант. До зовнішніх, чи детермінантам оточення, відносяться: приналежність індивідуума до визначеної культури, соціально-економічному класу й унікальної для кожного сімейному середовищу. З іншого боку, внутрішні детермінанти включають генетичні, біологічні і фізичні фактори.

Інклюзивне навчальне середовище школи – це комплексний процес на основі застосування особистісно орієнтованих методів навчання з урахуванням індивідуальних особливостей навчально-пізнавальної діяльності таких дітей на основі, це місце, де він зможе отримати будь-яку допомогу, якої потребуватиме. В центрі даного середовища знаходиться підліток. Дане середовище здійснює вплив на підлітків, формування їх особистості й ключових та предметних компетентностей. Інклюзивне навчальне середовище школи виступає як цілісна педагогічна система, котра об'єднує в собі освітні ресурси внутрішнього життя освітнього закладу, яка визначається конкретними завданнями, що ставляться і вирішуються її діяльністю. Вона проявляється у виборі засобів, за допомогою яких вирішуються, змістовно оцінюються результати підлітків в особистісному, соціальному, інтелектуальному розвитку, яких вдається досягти.

Отже, інклюзивне освітнє середовище спрямоване на забезпечення права кожного учня на отримання якісної освіти, оптимальних умов для навчання і формування предметних компетенцій, особистісно орієнтованого розвитку всіх учасників навчального процесу відповідно можливостей і визначення індивідуальної траєкторії особистісного зростання підлітків різних категорій.

Список літератури

1. Наказ МОН України № 912 від 01.20.2010 р. «Концепція розвитку інклюзивної освіти»<https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-kontseptsii-rozvitku-inklyuzivnogo-navchan>

2. Постанова КМУ від 23.11.2011 р. № 1392 «Про затвердження Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти».
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-%D0%BF#Text>

3. Кононець Н. В. Роль інформаційно-освітнього середовища закладу вищої освіти при ресурсно-орієнтованому навчанні студентів у вищій школі. *Засоби навчальної та науково-дослідної роботи* : зб. наук. пр. Харків : ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2018. Вип. 51. С. 31–45.